

УДК 911.3: 338.48

DOI: 10.18524/2303-9914.2020.2(37).216571

О. Г. Топчієв, доктор. геогр. наук, професор
В. А. Сич, канд. геогр. наук, доцент
В. В. Яворська, доктор. геогр. наук, професор
кафедра економічної та соціальної географії і туризму
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
вул. Дворянська 2, м. Одеса, 65082
vitsych@onu.edu.ua

НАПРЯМИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНИХ БЛАГ

Розглянуті питання дослідження систематики і класифікації рекреаційно-туристичних умов і ресурсів. Окреслено проблеми застосування ієрархічних та фасетних класифікацій для систематизації. Запропонована мережева систематика рекреаційно-туристичного потенціалу, базовою одиницею якої є рекреаційні кластери. Мережева систематика рекреаційно-туристичного потенціалу позбавлена ієрархічної організації і не поділяється на класифікаційні рівні. Приведена методологічна схема показує співвідношення та взаємодію головних напрямків систематизації рекреаційно-туристичного потенціалу – компонентно-галузеву, функціональну та мережеву.

Ключові слова: рекреаційно-туристична діяльність, рекреаційний кластер, рекреаційні блага, мережева систематика рекреаційно-туристичного потенціалу.

ВСТУП

Стрижневою проблемою досліджень рекреаційно-туристичного потенціалу (РТП) залишається систематика і класифікація рекреаційно-туристичних умов і ресурсів. У сучасних її розробках загальні підходи, що мають на меті обґрунтування загальних принципів і методів класифікації РТП, поєднуються з конкретними дослідженнями окремих об'єктів і територій рекреаційно-туристичної діяльності (РТД). Теоретико-методологічна розробка загальної систематики рекреаційних благ доповнюється інвентаризацією та оцінкою рекреаційних умов і рекреаційних ресурсів окремих ділянок і територій, об'єктів і комплексів РТД. Теоретико-методологічний напрям орієнтований на обґрунтування єдиної класифікації рекреаційних умов і ресурсів, а конкретні розробки орієнтовані на прикладні запити з інвентаризації та оцінки РТП.

Перший напрям потребує методологічної єдності та методичної цілісності, другий – певною мірою враховує загальні методологічні принципи і разом з тим являє собою «пошукову зону», в якій дослідники випробовують найрізноманітніші підходи і методи. Другий напрям можна розглядати як фрагментарну і часткову розробку загальної проблеми систематики РТП. Зазначені напрями

мають наступні методологічні особливості [8]. Загальні класифікації, як правило, ієрархічні і багаторівневі. Сукупність об'єктів, що підлягає класифікації, послідовно, «зверху вниз» поділяють на таксономічні рівні, в межах яких об'єкти групують за ознаками класифікації у різні класи, а обсяги класів стають все більш деталізованими і дрібними, аж до окремих класифікаційних об'єктів. Такі систематики і класифікації називають **ієрархічними**.

Поряд з ієрархічними класифікаціями набули поширення так звані **фасетні класифікації** [14], що поділяють сукупність об'єктів на фасети. Головна відмінність фасетних систематик – вони не мають обов'язкової методологічної вимоги єдиної класифікаційної ознаки: фасети можуть виділятися за будь-якими ознаками, що цікавлять дослідника, у тому числі і «побічними», такими що не відповідають предметно класифікованій сукупності; у багатьох випадках фасети виділяють за поєднанням кількох ознак.

Ще одна особливість фасетних класифікацій – вони позбавлені ієрархічної організації. Систематика об'єктів розробляється на певному рівні організації і не має зв'язків і відносин з сусідніми рівнями. Фасетні систематики певною мірою враховують загальні принципи і вимоги класифікації, але у багатьох випадках розробляють свої власні нормативи.

Протягом останніх десятиріч у світовому господарстві спостерігається перехід від жорстко координованого й централізованого менеджменту, що формує ієрархічні багаторівневі «управлінські піраміди», до більш гнучких мережових структур. Мережева організація більшою мірою користується ринковими механізмами на протиположному до централізованого. Дослідники вважають, що мережева організація управління більшою мірою відповідає сучасним запитам соціально-економічного розвитку, зокрема загальній тенденції до децентралізації господарської діяльності [9, 16, 24, 26, 27].

Принципи мережевої організації поширюються і на рекреаційно-туристичну діяльність [7, 11]. Поряд з традиційними управлінськими пірамідами, що зберігають високу централізацію управлінських рішень, примножуються мережеві форми організації РТД, за яких ринкові механізми її функціонування значно підсилюються [2, 4]. Потужним чинником формування мережевої організації РТД стало масове поширення інформаційних технологій і економічний розвиток телекомунікаційних мереж [20].

Мережевий принцип організації РТД полягає у послідовній заміні багаторівневих управлінських ієрархій у туристичній індустрії та рекреації організаційними поєднаннями – **кластерами** фірм та виробничих одиниць, що координуються ринковими механізмами [5]. Суб'єкти мережевої економіки організують рівні відносини між собою, без субпідрядності. Іншими словами, головний принцип традиційної організації – ієрархія та централізація менеджменту відходять на другий план. І ще одна методологічна особливість: мережеві структури мають високу самоорганізацію і формують «знизу-вгору», а не «зверху-вниз» [12]. Нагадаємо, що формується новий напрям системного

підходу – синергетика, за яким досліджують складні системи, що мають властивість самоорганізації.

Зазначені тенденції сучасного поєднання ієрархічних та мережевих форм організації РТД необхідно достатньою мірою враховувати у розробленні стрижневої проблеми – інвентаризації та оцінці РТП. Таким чином, метою нашого дослідження є розробка принципів і методів мережевої систематики рекреаційних благ відповідно до новітніх форм мережевої організації РТД. *Об'єкт* дослідження – туристично-рекреаційний потенціал, *предмет дослідження* – мережева систематика складових рекреаційно-туристичного потенціалу.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою даного дослідження є фундаментальні положення теорії суспільної географії в галузі рекреації і туризму. При написанні статті використано розробки вітчизняних та зарубіжних вчених, які викладені в наукових працях О.О. Бейдика, М.В. Босовської, М. П. Мальської, К. О. Січкаренко [1-3, 4, 10, 16] та ін., а також попередні авторські розробки [18, 19]. Розробка формалізованої схеми напрямків систематики рекреаційно-туристичного потенціалу відбувалася на основі діалектичного підходу, який вимагає розглядати всі явища і процеси в їх розвитку, взаємозв'язку, взаємозалежності і взаємозумовленості. За допомогою типологічного підходу виявлені найбільш істотні риси подібності та відмінності в складових рекреаційно-туристичного потенціалу Одещини. Системний аналіз надав змогу перейти від вивчення функцій конкретних об'єктів в межах упорядкованої системи до вивчення структури власне системи РТП, її взаємопов'язаних елементів і процесів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Мережева систематика рекреаційних умов і ресурсів являє собою сучасний різновид фасетних класифікацій. Ознаками такої класифікації слугують типові поєднання рекреаційних умов і ресурсів, з одного боку, та видів і форм РТД – з другого. Підкреслимо, що такий підхід принципово відрізняється від традиційних класифікацій рекреаційних благ, що їх розробляють за однією головною класифікаційною ознакою – основою класифікації. Зауважимо також, що у різноманітних прикладних систематиках і оцінках РТП такий принцип (а може «канон») не витримується, і рекреаційні блага групують і за мішаними класифікаційними ознаками, і без методичних нормативів ієрархічних систематик.

Розглянемо можливості використання ієрархічних та мережевих систематик РТП з урахуванням їх головних методологічних відмінностей. **Ієрархічні класифікації умов і ресурсів РТД** мають чітку впорядковану і багаторівневу структуру. Місце кожної складової РТП – його умов і ресурсів, у такій систематичній чітко визначено, а загальна розробка класифікаційної піраміди РТП на даний час лишається суто теоретичним напрямом, оскільки склад і рубрикація

умов і ресурсів РТД перебувають у постійному оновленні та оцінках. **Мережева систематика умов і ресурсів РТД** таких методологічних обмежень позбавлена: різні види і форми РТД потребують для свого функціонування певні комбінації рекреаційних умов і ресурсів, які на даний час достатньо визначені та характеризовані. Поява нових різновидів РТД потребує встановлення відповідної комбінації вихідних умов і ресурсів і не потребує перегляду загальної класифікації складових РТП.

У вітчизняній рекреаційній географії та туризмознавстві поширені різновиди ієрархічної систематики РТП, зокрема їх компонентна та функціональна класифікація. У **компонентних систематиках** РТП рекреаційні умови і ресурси представляють багаторівневими ієрархічними класифікаційними пірамідами [3, 10, 17, 23], поділеними на ресурсні блоки – природно-географічні, історико-культурні та соціально-економічні. Багаторівнева класифікація послідовно деталізує і подрібно зазначені блоки аж до окремих складових і показників. Таку ж структуру має і **функціональна систематика**, за якою РТД класифікують за видами і формами рекреації та туризму. І в цьому разі розробляють типову ієрархічну систематику, в якій РТД розподілена за напрямками і видами «зверху-вниз», від цілісного сектору господарства до окремих різновидів і форм рекреації й туризму.

Стає необхідним доповнити традиційні підходи до ієрархічної систематики РТП – компонентної та функціональної, новим методологічним напрямом, орієнтованим на дослідження новітніх тенденцій трансформації РТД. Йдеться про мережевий підхід, про введення у сучасні систематики та класифікації РТП принципів мережевої організації РТД.

У традиційних розробках РТД дослідники постійно зіставляють компонентну класифікацію рекреаційних умов і ресурсів з функціональною систематикою наявних і можливих видів і форм відпочинку та оздоровлення населення. На нашу думку, саме за цим напрямом необхідно включати у вивчення та оцінку РТП принципи і методи мережевого підходу. Кожному різновиду РТД притаманний свій набір рекреаційних умов і ресурсів, що забезпечує його функціонування. На відміну від загальної оцінки РТП йдеться лише про характерні і типові поєднання умов і ресурсів для реалізації окремих різновидів РТД. Проблема розроблення інтегральних оцінок РТП залишається як стрижневий методологічний напрям, який ще далекий від свого розроблення. Разом з тим оцінці підлягають не теоретичні ресурсні потенціали з їх ще недостатньо характеризованими обсягами, а достатньо конкретні та обмежені поєднання рекреаційних умов і ресурсів. Такий підхід помітно полегшує розрахунки РТП і дає можливість оцінювати його за характерними комбінаціями рекреаційних умов і ресурсів, що відповідають певним видам і формам РТД.

Проілюструємо такий підхід формалізованою методичною схемою (рис. 1). На ній представлені два напрями ієрархічної систематики РТП – компонентний і функціональний. Ще один напрям на перетині ієрархічних класифікацій формує **мережева систематика РТП**.

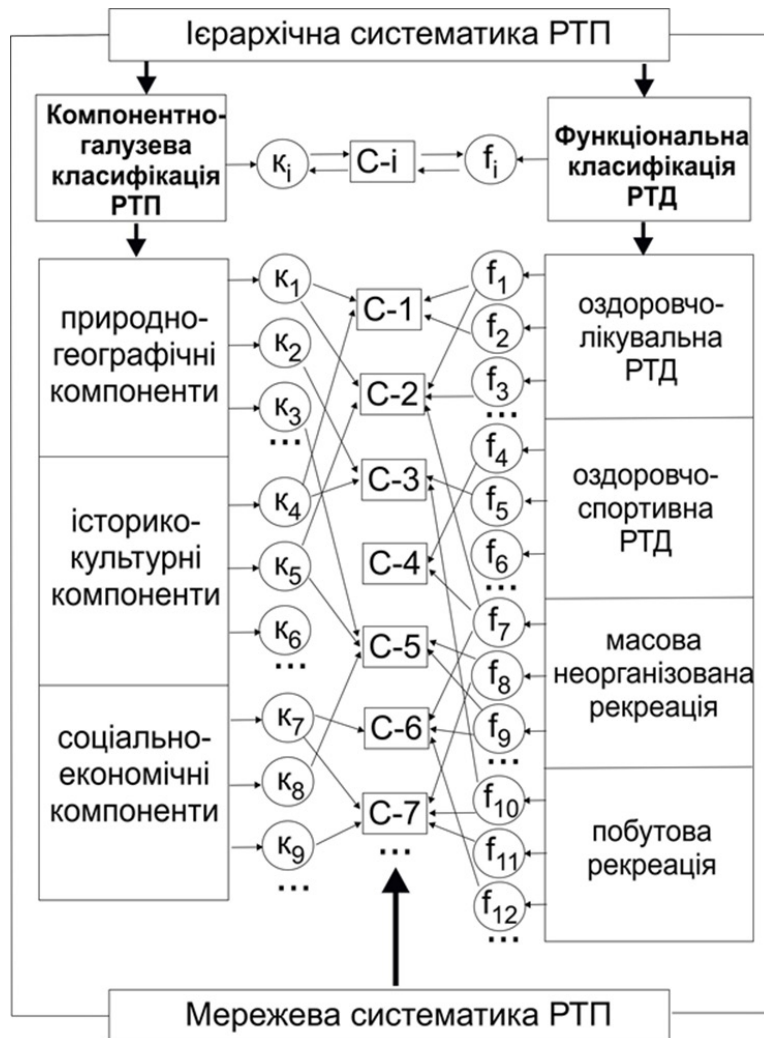

Рис. 1. Напрямки систематики рекреаційно-туристичного потенціалу (РТП)

k_i – компонентні різновиди рекреаційних умов і ресурсів; f_i – функціональні види і форми рекреаційно-туристичної діяльності (РТД); $C-i$ – рекреаційні кластери: комплекси та комбінації компонентних умов і ресурсів, що забезпечують функціонування певного виду РТД чи їх просторових поєднань.

Елементи компонентної класифікації представляють ресурсні складові РТП – природно-географічні, історико-культурні, соціально-економічні, які надалі деталізовані до окремих характеристики – k_1, k_2, k_3 і т.д. Подібну структуру має і функціональна систематика РТД, представлена кількома блоками – лікувально-оздоровча РТД, оздоровчо-спортивна РТД, масова неорганізована (самодіяльна) рекреація, побутова рекреація та ін., кожен з яких додатково класифікований до елементарних складових туризму і рекреації – $f_1, f_2, f_3, \dots$

На перетині двох зазначених класифікацій РТП показані характерні і типові поєднання певних ресурсних компонентів ($\sum k_i$) для окремих різновидів РТД ($\sum f_i$). Скажімо, для масової самодіяльної рекреації на морських узбережжях необхідними є ділянка пляжу, морська акваторія, теплий сезон, наявна інфраструктура й обслуговування. Подібні приклади легко продовжувати, оскільки вони добре відомі рекреантам. Разом з тим рекреаційна географія ще не спромоглася термінувати такі характерні і типові комбінації рекреаційних умов і ресурсів для різних видів і форм РТД. У різних авторів їх називають «сукупностями рекреаційних умов і ресурсів», «комбінаціями рекреаційних благ», «комплексами умов і ресурсів РТД» і т. ін.

У вітчизняному туризмознавстві характерні поєднання і комбінації складових у мережевих структурах називають кластерами [5, 13]. На даний час поняття «кластер» має багато різних змістовних визначень, але у всіх розробках ним позначають сукупності первинних об'єктів, що мають певну функціональну згуртованість та об'єднаність. З таких міркувань типові поєднання рекреаційних умов і ресурсів з окремими різновидами РТД ми термінуємо **рекреаційними кластерами**. На нашій схемі (рис. 1) вони позначені як C_i : С-1, С-2, С-3...

Вся номенклатура рекреаційних кластерів представляє собою мережеву систематику рекреаційних благ для даної території чи даного об'єкту РТД.

Методологічне співвідношення ієрархічної та мережевої систематики складових РТП представляє зазначена схема (рис. 1). На ній традиційні напрями класифікації РТП та РТД - **компонентно-галузевий** та **функціональний** доповнені новим підходом – **мережевою системою**. Перші два напрями належать до так званих ієрархічних систематик, в яких цілісні об'єкти, що підлягають класифікації, послідовно та ієрархічно – за різними рівнями систематик, поділяють на все більш дрібні класифікаційні одиниці. Ієрархічна систематика звичайно формує «класифікаційну піраміду», в якій всі об'єкти розподілені за різними рівнями і мають свої класифікаційні ознаки. Саме на таких засадах побудовані численні компонентно-галузеві класифікації РТП та функціональні систематики РТД. Нагадаємо, що головною ознакою мережевих структур є прямі економічні зв'язки та безпосередня координація ринкової діяльності між всіма основними ланками – від поставок сировини і матеріалів до реалізації готових товарів і послуг. Стосовно РТД це означає поєднання рекреаційних умов і ресурсів з їх споживанням у різних видах і формах РТД. Формування мережевого напрямку систематики рекреаційних благ орієнтоване на послідовне розв'язання даної проблеми.

Наведена методологічна схема (рис.1) показує співвідношення та взаємодію головних напрямків систематизації РТП. Зауважимо, що компонентно-галузєва класифікація РТП та функціональна класифікація РТД набули значного поширення у рекреаційній географії та туризмознавстві і вже являють собою традиційні напрями систематики, які називають компонентним та функціональним.

Класифікація рекреаційних умов і ресурсів та видів РТД в обох напрямках багаторівнева та ієрархічна: базові об'єкти, що підлягають систематиці, послідовно, «зверху-вниз» класифікують за відповідними ознаками, і детальність таких класифікацій доводять до окремих ознак і характеристик. Як результат одержують «класифікаційну піраміду». У загальнонауковій методології такий напрям називають ієрархічною систематикою.

Відносно новим напрямом представлена мережева систематика РТП, яка позбавлена ієрархічної організації і не поділяється на класифікаційні рівні. Базові одиниці такої систематики – **рекреаційні кластери**. Пояснимо зміст даного поняття, пам'ятаючи, що термін «рекреаційний кластер» сучасні дослідники визначають по-різному – і як групу об'єктів РТД, і як комплекс рекреаційних послуг, і як комбінацію видів і форм РТД [22, 25, 15, 6, 15, 21]. **Рекреаційний кластер** – одиниця мережевої систематики, що формується на перетині (внаслідок взаємодії) компонентної класифікації РТП та функціональної рубрикації (систематики) РТД. Іншими словами, рекреаційний кластер являє собою просторове поєднання (комплекс) певних видів і форм рекреаційно-туристичної діяльності та необхідних для їх функціонування рекреаційних умов і ресурсів. Головні відмінності рекреаційних кластерів, порівняно з компонентними і функціональними систематиками РТП такі:

- вони не мають організаційної ієрархії; рекреаційні кластери являють собою класифікаційні одиниці одного рівня;
- рекреаційні кластери виділяють не за певними різновидом класифікаційних ознак, а за типовими поєднаннями компонентних і функціональних характеристик;
- типові рекреаційні кластери можна використовувати як одиниці наступних узагальнень і класифікацій рекреаційних благ;
- цільовою настановою ієрархічних систематик є встановлення класифікаційних одиниць - класів та розроблення їх багаторівневої таксономії; мережева систематика розробляє однорівневий поділ вихідних об'єктів класифікації і визначає їх як типи.

Головне методологічне зауваження: відповідність комплексів рекреаційних умов і ресурсів різним видам РТД відома давно і вже є своєрідною «аксіомою» чи «базовим постулатом» рекреаційної географії. Проте дане положення не знімає проблему розроблення туристичних кластерів. Головна особливість РТД полягає в тому, що окремі види і форми оздоровлення і відпочинку функціонують поєднано, у найрізноманітніших комбінаціях.

На представленій схемі (рис. 1) рекреаційний кластер С-1 поєднує два різновиди оздоровчо-лікувальної РТД (f_1 та f_2) з природно-географічним ресурсом (k_1) та історико-культурною складовою (k_4). У рекреаційному кластері С-2 кілька видів оздоровчо-лікувальної РТД (f_1 та f_3) та один напрям масової неорганізованої рекреації (f_7) використовують природно-географічні рекреаційні ресурси виду k_1 та історико-культурні складові виду k_5 . Зрозуміло, що наведені приклади мають формалізований, суто методичний характер.

Як змістовний приклад наведемо коротку характеристику рекреаційних кластерів Одеського регіону. Рекреаційно-туристичний потенціал Одещини представляють такі **рекреаційні кластери** – територіальні поєднання (комплекси) умов і ресурсів і функціональних видів (типів) РТД:

1) комплекс умов і ресурсів РТД, пов'язаний з наявністю морських акваторій, узбереж і пляжних зон, орієнтований на розвиток пляжно-купальної рекреації та водно-спортивних розваг і відпочинку (довжина морських і лиманних узбереж Одеської області від гирла річки Дунай до Тилігульського лиману сягає 300 км.);

2) комплекси формування і розвитку курортно-бальнеологічної, курортно-грязевої та курортно-кліматичної діяльності; в області 29 санаторно-курортних закладів; до водних об'єктів області, які мають категорію лікувальних, відносяться, зокрема, такі відомі родовища пелоїдів лиманів Сасик, Бурнас, Алібей, Шагани, Будацького, Тилігульського, Куяльницького і Хаджибейського, а також родовища мінеральних вод Одеське, Куяльницьке, Чорноморське;

3) комплекс умов і ресурсів історико-культурної діяльності, пов'язаний з історією краю, включає понад 5000 об'єктів культурної спадщини загальнодержавного та місцевого значення; відомий у світі Одеський національний академічний театр опери і балету, знамениті Потьомкінські сходи, українська Венеція – місто Вилкове, фортеця XII-XV ст. в м. Білгород-Дністровському, розкопки античних міст Тіри і Ніконії, пам'ятки культової архітектури в Одесі, Ізмаїлі, Рені, Кілії та ін.;

4) комплекс передумов формування круїзного туризму: Одеський морський порт - єдиний в Україні, який може приймати мегалайнери (завдовжки не менше 240 м з осіданням 8,5 м.); пропускна спроможність пасажирського терміналу Одеського порту – до 4 млн осіб в рік; він здатний приймати до п'яти лайнерів одночасно).

5) комплекс унікальних природних ландшафтів для розвитку екологічного та зеленого туризму і рекреаційної діяльності: площа ПЗФ області - 158 тис. га або 4,801% загальної площі території Одещини; площа екологічної мережі - 1285,65 тис га, тобто її частка в загальній площі області дорівнює 38,927%; у межах регіону розміщені унікальні для України природні комплекси – заповідні ландшафтно-гірлові ділянки, що мають глобальний біосферний статус і виділені як «Дунайський біосферний заповідник», Нижньодністровський національний природний парк (НПП); крім цього, на території області розміщені НПП «Тузловські лимани», регіональний ландшафтний парк (РЛП) «Тилігульський», РЛП «Ізмаїльські остови» та ряд інших визначних об'єктів ПЗФ;

6) комплекс етногеографічних ресурсів РТД, пов'язаний із значною поліетнічністю регіону: на території області проживають представники 133 національностей і народностей; проводяться етно-фестивалі - «Чумацький шлях» (с. Корсунці Лиманського району), «BANDURA FUSION»; «Дністровська вертута» (Біляївська міська рада); гастроетнофестиваль «Дністровські гости-

ни» (с. Маяки Біляївського району); наявний етнографічний кластер-простір, що формує культурну спільноту Балтської об'єднаної територіальної громади (ОТГ) та ін.

Разом з тим необхідно позначити комплекси умов і ресурсів, які є обмеженими і дефіцитними, що обмежують і стримують розвиток РТД регіону. Серед них недостатня обводненість території і проблеми якісної питної води, дуже низька залісненість, що не дає змоги сформувати повноцінні санітарно-захисні зони навколо міст. Північно-західна частина Чорного моря внаслідок потужного забруднення Дунаєм, Дністром, Південним Бугом і значних антропогенно-техногенних навантажень зберігає незадовільний екологічний стан, який посилює недостатню спроможність шельфового мілководдя до самоочищення. Через недостатню спланованість території приморська смуга регіону перевантажена населенням і господарською діяльністю, і таке «перевантаження» зростає і далі. Наведена номенклатура рекреаційних кластерів Одеського регіону має лише ілюстративний характер і потребує подальшого розроблення.

ВИСНОВКИ

Головним напрямом дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу залишається систематика і класифікація рекреаційних благ. На даний час у рекреаційно-туристичній діяльності традиційні централізовані та багаторівневі системи менеджменту рекреаційно-туристичної діяльності поступаються більш гнучким і маневреним мережевим структурам, що орієнтовані на кластерну організацію РТД. За таких умов ієрархічна систематика рекреаційних благ вже поступається мережевій: різні види і форми РТД потребують типових поєднань рекреаційних умов і ресурсів, з одного боку, і певних поєднань різновидів відпочинку та оздоровлення - з другого. За такими поєднаннями ознак ресурсної та функціональної систематики РТД розробляють якісно нову класифікацію рекреаційних благ, яку ми називаємо мережевою, і базовою одиницею (таксоном) такої систематики слугує **рекреаційний кластер**. Таким чином, рекреаційний кластер - нова одиниця (таксон) класифікації рекреаційних благ, яка виділяється за характерними і типовими поєднаннями ресурсних характеристик і організаційно-господарських форм рекреаційно-туристичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александрова А. Ю. Туристские кластеры: содержание, границы, механизм функционирования [Текст] / А. Ю. Александрова // Современные проблемы сервиса и туризма. – 2007. – № 1. – С. 51–61.
2. Атаманчук З. А. Формування мережевої туристичної індустрії як форма глобальної інтеграції країн [Текст] / З. А. Атаманчук // Економічний простір. – 2019. – № 141. – С. 49–64.
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування [Текст] / О.О. Бейдик. – К.: «Київ. ун-т», 2001. – 395 с.
4. Босовська М. В. Інтеграційні процеси в туризмі : монографія [Текст] / М. В. Босовська. - Київ: КНТЕУ, 2015. – 832 с.

5. Катькало В.С., Шемракова В.Н. Сетевые стратегии гостиничного бизнеса [Текст]. — СПб.: Высшая школа менеджмента, 2009. — 384 с.
6. Ключенко А.В. Інтегральна оцінка синергетичного ефекту як показник ефективності рекреаційного кластеру [Текст] // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2016. - №9. — с. 542-546. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/112.pdf>
7. Корж Н. В. Управління туристичними дестинаціями : підручник [Текст] / Н. В. Корж, Д. І. Басюк. — Вінниця: «ПП«ТД Едельвейс і К», 2017. — 322 с.
8. Кушнарєнко Н. Наукова обробка документів: Підручник [Текст] / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. — К.: Знання, 2006. — 334 с.
9. Мазіна Н.Є. Мережеві відносини у господарчій діяльності підприємств: інституціональний аспект [Текст] // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу суспільства. — 2009. — №15 — с.250-253.
10. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика. Навч. пос. [Текст] / М.П. Мальська, В.В. Худо. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 424 с.
11. Пап В. В. Роль соціальних та бізнес-мереж у діяльності туристичних підприємств [Текст] / В. В. Пап, Н. В. Бошота // Економіка і суспільство. — 2018. — № 3. — С. 24-32.
12. Патюрель Р. Создание сетевых организационных структур [Текст] / Р. Патюрель // Проблемы теории и практики управления. — 1997. — № 3. — С. 76-81.
13. Плахотнік О. О. Методологічні принципи формування механізмів менеджменту сучасних підприємств [Текст] / О.О. Плахотнік // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. — 2014. — Т.19, Вип. 3. — С. 169-174.
14. Ранганатан Ш. Р. Классификация двоеточием. Основная классификация. [Текст] — М.: ГПНТБ СССР, 1970. — 421 с.
15. Семенов В. Регіональний рекреаційний кластер у контексті структурної перебудови економіки регіону [Текст] / В. Семенов, В. Мозгальова, І. Давиденко // Регіональна економіка. — 2006. — №3. — С.78-89
16. Січкаренко К.О. Мережева організація інноваційної діяльності: наукова доповідь [Текст]/ К. О. Січкаренко; НАН України, ДУ Інститут економіки та прогнозування НАН України». — К., 2015. — 48 с
17. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу [Текст] / І.В. Смаль. — Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. — 336 с.
18. Топчієв О. Г., Сич В. А. Проблеми кластеризації та структурування соціоприродних видів господарської діяльності у географічних дослідженнях [Текст] / О. Г. Топчієв, В. А. Сич // Український географічний журнал. - 2020. - Вип. 2. - С. 65-72. doi: <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.0> (Scopus)
19. Топчієв О. Г. Концепція рекреаційного середовища регіону та її понятійно-термінологічне структурування [Текст] / О. Г. Топчієв, В. А. Сич, В. В. Яворська // Вісник Одеського національного університету. Серія Географічні та геологічні науки. — Одеса, 2020. - Том 25. Вип. 1 (36). - С. 157-172.
20. Фалько С. А. Розвиток інформатизації міжнародного туристичного бізнесу в умовах глобалізації: дис. ... кандидата економ. наук : 08.00.02 [Текст] / Фалько Єліна Артурівна. — Дніпро : Дніпр. нац. ун-т. Дніпропетровськ, 2014. — 296 с.
21. Філіппова С. В. Деякі аспекти формування кластерної стратегії туристсько-рекреаційного комплексу регіону [Текст] / С.В. Філіппова, Р. Ю. Малік // Економіка: реалії часу — 2013. — № 1 (6). — С. 186-189
22. Харічков С.К. Напрямки реструктуризації та формування умов поступального розвитку рекреаційно-туристичного комплексу регіону: наукова доповідь [Текст] / С.К. Харічков, О.А.Воробйова, І.М.Дишловий, С.Г. Нездоймінов / Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. — Одеса, 2009. — 27 с.
23. Черчик Л. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка [Текст] / Л. Черчик, Н. Коленда. — Луцьк : ЛНТУ, 2008. — 224 с

24. Шведюк О. Визначення мережевої структури як сучасної форми координації економічної діяльності [Текст] / Актуальні проблеми економіки. – 2010. - №5. – с.22-29.
25. Швець І.Ю. Регіональне управління конкурентоспроможністю туристичних послуг: методологія і практика: автореф. дис. ... доктора економічних наук [Текст] / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – К., 2009. – 37 с
26. Jones C. A general theory of network governance: Exchange conditions and social mechanisms [Текст] / C. A. Jones, W.S. Hesterly, S.P. Borgatti // *Academy of Management Journal*. – 1997. – Vol. 2. – № 4. – P. 911–945.
27. Webser J. Networks of Collaboration or Conflict? Electronic Data Interchange and Power in the Supply Chain [Текст] / J. Webser // *The Journal of Strategic Information Systems*. 1995. – Vol. 4. – № 1. – P. 31–42.

REFERENCES

1. Aleksandrova, A. Yu. (2007), Turistskie klastery: sodержanie, granitsy, mekhanizm funktsionirovaniya [Tourist clusters: content, boundaries, functioning mechanism], *Modern problems of service and tourism*, №1, pp. 51-61.
2. Atamanchuk, Z. A. (2019), Formuvannia merezhevoi turystychnoi industrii yak forma hlobalnoi intehratsii krain [Formation of the network tourist industry as a form of global integration of countries], *Economic space*, № 141, pp. 49-64.
3. Beidyk, O.O. (2001), *Rekreatsiino-turystycki resursy Ukrainy: metodolohiia ta metodyka analizu, terminolohiia, raionuvannia* [Recreational and tourist resources of Ukraine: methodology and methods of analysis, terminology, zoning], Kyiv: Publishing house Kyiv Un-ty, 395 p.
4. Bosovska, M. V. (2015) *Intehratsiyni protsesy v turyzmi : monohrafiia* [Integration processes in tourism: a monograph], Kyiv: KNTEU, 832 p.
5. Katkalo, V.S., Shemrakova, V.N. (2009), *Setevye strategii gostinichnogo biznesa* [Network strategies of hotel business], St. Petersburg: Higher School of Management, 384 p.
6. Kliuchenko, A.V. (2016), Intehralna otsinka synerhetychnoho efektu yak pokaznyk efektyvnosti rekreatsiinoho klasteru [Integral assessment of the synergetic effect as an indicator of the effectiveness of the recreational cluster], *Global and national economic problems*, №9, p. 542-546 Available at: URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/112.pdf> [Accessed 28 September 2020].
7. Korzh, N. V., Basiuk, D. I. (2017), *Upravlinnia turystychnymy destynatsiiamy: pidruchnyk* [Management of tourist destinations: a textbook] Vinnytsia: PE TD Edelweiss and K, 322 p.
8. Kushnarenko, N. M., Udalova, V. K. (2006), *Naukova obrobka dokumentiv: Pidruchnyk* [Scientific processing of documents: Textbook], Kyiv: Znannia, 334 p.
9. Mazina, N. Ye., (2009), Merezhevi vidnosyny u hospodarii diialnosti pidpriemstv: instytutsionalnyi aspekt [Network relations in economic activity of enterprises: institutional aspect] *Methodology, theory and practice of sociological analysis of society*, №15, pp. 250-253.
10. Malska, M. P., Khudo V. V., (2007), *Turystychnyi biznes: teoriia ta praktyka. Navch. posibnyk* [Tourism business: theory and practice], Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 424 pp.
11. Papp, V. V., Boshota, N. V. (2018), Rol sotsialnykh ta biznes-merezh u diialnosti turystychnykh pidpriemstv [The role of social and business networks in the activities of tourist], *Economy and Society*, No 3., pp. 24-32.
12. Patyurel, R. (1997), Sozdanie setevykh organizatsionnykh struktur [Creation of network organizational structures], *Problems of theory and practice of management*, No 3., pp. 76-81.
13. Plakhotnik, O. O. (2014), Metodolohichni pryntsypy formuvannia mekhanizmiv menedzhmentu suchasnykh pidpriemstv [Methodological principles of formation of management mechanisms of modern enterprises], *Odesa National University Herald. Economics*, vol. 19(3), pp. 169-174.
14. Ranganatan, Sh. R. (1970), *Klassifikatsiya dvoetochiem. Osnovnaya klassifikatsiya* [Colon classification. Basic classification], Moscow: GPNTB USSR, 421 pp.
15. Semenov, V, Mozghalova, V., Davydenko, I. (2006), Rehionalnyi rekreatsiinyi klaster u konteksti strukturnoi perebudovy ekonomiky rehionu [Regional recreational cluster in the context of struc-

- tural adjustment of the region's economy], *Regional economy*, No 3., pp. 78-89.
16. Sichkarenko, K. O. (2015) *Merezheva orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti: naukova dopovid [Network organization of innovation activity: scientific report]*, Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of NAS of Ukraine, 48 pp.
  17. Smal, I.V. (2010), *Turystychni resursy svitu [Tourist resources of the world]*, Mykola Gogol Nizhyn State University Publishing House, 336 pp.
  18. Topchiiev, O. H., Sych, V. A. (2020), Problemy klasteryzatsii ta strukturuvannia sotsiopryrodnykh vydiv hospodarskoi diialnosti u heohrafichnykh doslidzhenniakh [Problems of clustering and structuring of socio-natural types of economic activity in geographical research], *Ukrainian Geographical Journal, Issue 2*, 65-72 Available at: <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.0> [Accessed 28 September 2020].
  19. Topchiiev, O. H., Sych, V. A., Yavorska V. V. (2020), Kontseptsiia rekreatsiinoho seredovyshcha rehionu ta yii poniatiino-terminolohichne strukturuvannia [The concept of the recreational environment of the region: concept-terminological system], *Odesa National University Herald. Geography and Geology*, vol. 25(1), pp. 157-172.
  20. Falko, Ye. A. (2014), Rozvytok informatyzatsii mizhnarodnoho turystychnoho biznesu v umovakh hlobalizatsii [Development of informatization of international tourism business in the context of globalization], *PhD Thesis*, Dnieper. nat. un-t. Dnipropetrovsk, 296 p.
  21. Filyppova, S. V., Malik, R. Yu. (2013), Deiaki aspekty formuvannia klasternoi stratehii turystsko-rekreatsiinoho kompleksu rehionu [Some aspects of the formation of the cluster strategy of the tourist and recreational complex of the region], *Economics: the realities of time*, No 1 (6), pp. 186-189.
  22. Kharichkov, S. K., Vorobiova, O. A., Dyshlovyi, I. M., Nezdoiminov, S. H. (2009), *Napriamky restrukturyzatsii ta formuvannia umov postupalnoho rozvytku rekreatsiino-turystychnoho kompleksu rehionu: naukova dopovid [Directions of restructuring and formation of conditions for the progressive development of the recreational and tourist complex of the region: scientific]*, Institute of Market Problems and Economic and Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 27 p.
  23. Cherchuk, L., Kolenda, N., (2008), *Stratehichniy potentsial rekreatsiinoi systemy rehionu: teoriia, metodolohiia, otsinka [Strategic potential of the recreational system of the region: theory, methodology, evaluation]*, Lutsk: LNTU, 224 p.
  24. Shvediuk, O., (2010), Vyznachennia merezhevoi struktury yak suchasnoi formy koordynatsii ekonomichnoi diialnosti [Definition of network structure as a modern form of coordination of economic activity], *Actual problems of economy*, No 5, pp.22-29.
  25. Shvets, I. Yu., (2009), Rehionalne upravlinnia konkurentospromozhnistiu turystychnykh posluh: metodolohiia i praktyka [Regional management of competitiveness of tourist services: methodology and practice] *Doctor`s Thesis*, Kyiv: Council for the Study of Productive Forces of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, 37 p.
  26. Jones, C. A., Hesterly, W. S., Borgatti, S. P. (1997), A general theory of network governance: Exchange conditions and social mechanisms. *Academy of Management Journal*, Vol. 2, № 4, pp. 911-945.
  27. Webser, J. (1995), Networks of Collaboration or Conflict? Electronic Data Interchange and Power in the Supply Chain. *The Journal of Strategic Information Systems*, Vol. 4, № 1, pp. 31-42.

Надійшла: 20.10.2020 р.

А. Г. Топчиев, доктор геогр. наук, профессор

В. А. Сыч, канд. геогр. наук, доцент

В. В. Яворская, доктор геогр. наук, профессор

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

кафедра экономической и социальной географии и туризма

ул. Дворянская 2, г. Одесса, 65082, Украина

vitsych@onu.edu.ua

НАПРАВЛЕНИЯ СИСТЕМАТИЗАЦИИ РЕКРЕАЦИОННЫХ БЛАГ

Рассмотрены вопросы исследования систематики и классификации рекреационно-туристических условий и ресурсов. Обозначены проблемы применения иерархических и фацетных классификаций для систематизации. Предложена сетевая систематика рекреационно-туристического потенциала, базовой единицей которой является рекреационный кластер. Сетевая систематика рекреационно-туристического потенциала лишена иерархической организации и не делится на классификационные уровни. Приведенная методологическая схема показывает соотношение и взаимодействие главных направлений систематизации рекреационно-туристического потенциала - компонентной, функциональной и сетевой.

Ключевые слова: рекреационно-туристическая деятельность, рекреационный кластер, рекреационные блага, сетевая систематика рекреационно-туристического потенциала.

O. G. Topchiev

V.A. Sych

V. V. Yavorska

Odessa I. I. Mechnikov National University

Department of Economic and Social Geography and Tourism

Dvorianskaya St., 2, Odessa, 65082, Ukraine

vitsych@onu.edu.ua

DIRECTIONS OF SYSTEMATIZATION OF RECREATIONAL GOODS

Abstract

Problem Statement and Purpose. The core problem of research of recreational and tourism potential (RTP) is the systematization and classification of recreational and tourist conditions and resources. The theoretical and methodological direction is focused on the substantiation of a united classification of recreational conditions and resources, and specific developments are focused on applied requests for inventory and assessment of recreational and tourist potential. General classifications are usu-

ally hierarchical and multilevel. Along with hierarchical classifications, the so-called facet classifications have become widespread, dividing the set of objects into facets, which do not have a mandatory methodological requirement of a single classification feature and are deprived of hierarchical organization. In recent decades, the world economy has shifted from tightly coordinated and centralized management, which forms a hierarchical multilevel «management pyramid», to more flexible network structures, the principles of network organization apply to recreational and tourism activities (RTA). The purpose of our study is to develop principles and methods of network systematics of recreational goods in accordance with the latest forms of network organization of recreational and tourist activities.

Data & Methods. The development of a formalized scheme of directions of the systematics of RTP took place on the basis of a dialectical approach, which requires considering all phenomena and processes in their development, interconnection, and interdependence. With the help of a typological approach the most significant features of similarities and differences in the components of recreational and tourist potential of Odesa region are revealed. System analysis made it possible to move from the study of the functions of specific objects within an ordered system to the study of the structure of the actual recreational and tourist potential system, its interconnected elements and processes.

Results. Network systematics of conditions and resources of RTA are devoid of methodological restrictions on clear order and multilevel: different types and forms of RTA require certain combinations of recreational conditions and resources, which are currently sufficiently defined and characterized. The emergence of new types of recreational and tourist activities requires the establishment of an appropriate combination of initial conditions and resources and does not require revision of the general classification of components of recreational and tourist potential. Our proposed formalized methodological scheme represents two areas of hierarchical systematics of recreational and tourist potential - component with resource components (natural-geographical, historical-cultural, socio-economic) and functional with types of recreational and tourist activities. The intersection of these two classifications of RTP shows the characteristic and typical combinations of certain resource recreational components for certain types of RTP. For these typical combinations of resource characteristics and organizational and economic forms of RTA in network structures, the concept of recreational cluster as a taxonomic unit of taxonomy and classification of recreational and tourist potential has been developed.

Keywords: recreational and tourism activity, recreational cluster, recreational goods, network systematics of recreational and tourism potential.